

Doktori (PhD) értekezés tézisei

A családjogi felróhatóság vizsgálata

dr. Pál Szilvia

Témavezető: Dr. Varga Nelli egyetemi adjunktus

DEBRECENI EGYETEM
Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Debrecen
2025

I. A doktori értekezés előzményei és célkitűzései

A házasság felbontása során és ahhoz kapcsolt családjogi igényeket érintő jogvitákban esetenként döntő vagy igen nyomatékos jelentősége van a családjogilag felróható, vagyis a házastársi köteleességeket súlyosan sértő, az „elhidegülést kiváltó”¹, „csalárd”² magatartásoknak,³ amelyek a vétkességi bontójog árnyékkénti továbbéléseként is fölfoghatók.⁴

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) hatálya alatt a vétkességi bontójog árnyékkénti továbbélése jól megfigyelhető volt például a házastársi tartásra való érdemtelenység vizsgálatánál, amely az egyik legtipikusabb megjelenése volt a családjogilag felróható eseteknek, de az jelentőséghez jutott még a nevelésre való alkalmatlanság egyik bizonyítékaként a gyermek

¹ KŐRÖS András: *A Ptk. alkalmazása egyes családjogi jogviszonyokban*. In: In: SZEIBERT Orsolya (szerk.): *Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 54.

² SZEIBERT Orsolya: *A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 90-91.

³ Lásd a Legfelsőbb Bíróság BH2012.39. sz. határozatát.

⁴ SZEIBERT [2014] *i. m.* 102.

elhelyezéséről való döntés során, továbbá a házastársi közös lakás használatának a rendezésénél is, ha olyan magatartásról volt szó, amelynek következtében az osztott használat a másik házastárs vagy a kiskorú gyermek érdekének súlyos sérelmével járt volna.

A Csjt. hatálybalépésével a vétkességi elven alapuló házasságfelbontást fölváltotta a feldúltsági elven alapuló, majd a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ptk.) bekövetkezett a „házasságbomlás” folyamatként való elismerése, amely a vétkességi bontójog árnyékát is halványította, de teljesen el nem tüntette, ugyanis a bíróságok a házasság megromlása folyamatának, ahhoz kapcsolódóan pedig a házastársak családban betöltött szerepeinek, magának a családszerkezetnek és családi funkcióknak a vizsgálata helyett – egyező akaratnyilvánítás nélküli házassági bontóperekben – igen gyakran továbbra is a házasság megromlását előidézőnek tartott kötelességsértő magatartás felek általi állításának a megkövetelésére, bizonyítására, majd „megmérésére” és „beárazására” koncentrálnak. Ha úgy tetszik, továbbra is vétkességi elven, legalábbis annak logikája mentén gondolkodnak, csak a vétkességet családjogi felróhatóságnak hívják, és a

házasság megromlásának okaként megjelölt magatartást és/vagy mulasztást, az abban közrehatóan tartott okot nem a házassági kötelék felbonthatósága szempontjából, hanem az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése során értékelik.

Véleményem szerint a nem válási folyamatban, hanem a másik fél valamilyen konkrét, a házasság megromlását okozónak tartott magatartásában: „a konkrét bontó okban” való gondolkodás miatt ugyanakkor a „házasságbomlás” miatt szükségképpen bekövetkező családszerkezet-átalakulás nehezebben és lassabban tud végbe menni, mert a család tagjai energiáikat nem a „házasságbomlás” feldolgozására, életútjukba integrálására és a jogkövetkezmények rendezésére, az új családi struktúra kialakítására, a megváltozott családszerkezethez igazodó új családi szerepek elsajátítására fordítják, hanem a felbomlott családban, annak szilánkjai között élnek.

Álláspontom szerint ennek a bizonyítékai azok a családjogi, illetőleg személyiségi jogi és kártérítési, illetőleg sérelemdíj megfizetése iránti perek, amelyekben újra és újra a felszínre kerülnek a „házasságbomlás” szilánkjai: a „családjogilag felróható” címkével ellátható

magatartások és mulasztások.

Értekezésemben a családjogi felróhatóság vizsgálatát tűztem ki célul.

Először megpróbáltam a polgári jogi kártérítési felelősség és az elvárhatóság alapelvének dogmatikai keretei közé illeszteni, majd azt átszűrve a családjog és a családjogi jogviszonyok speciális vonásain előbb jogon kívüli: demográfiai, családszociológiai és családpszichológiai, illetőleg családterápiás, aztán jogi nézőpontból is megvizsgálni.

Áttekintettem a „házasságbomlással” kapcsolatos demográfiai, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás kutatások megállapításait, mert álláspontom szerint a családjogi felróhatóság megértéséhez és definiálásához ezek az ismeretek nélkülözhetetlenek.

Ezt követően a magyar bontójogi szabályozás fejlődését vizsgáltam a vétkességi elven alapuló házasságfelbontástól a feldúltsági elven alapulóig. Követtem az útját a házaseslet megromlásának teljes körű bizonyításon alapuló, úgynevezett tényállásos házasságfelbontás, majd a szülői felügyelet, a kapcsolattartás, a házastársi közös lakás használatának

rendezése és a lakáshasználati jog elvesztése miatt érvényesített kompenzáció, továbbá a házastársi tartás iránt indított eljárások legfelsőbb bírósági/kúriai ítélkezési gyakorlatának sűrűjében, onnan a továbbtanuló nagykorú gyermek által érvényesített tartás iránt perekben keresztül egészen a bírói gyakorlat legmélyéig: a szülőtársak egymás, a bíróságok, a gyámhivatalok, illetőleg a pszichológus szakértők elleni és a kapcsolattartási jog megsértése miatti személyiségi jogi perrei közé.

Az innen kifelé vezető utat keresve ismertem föl, hogy a családjogi felrőhatóságról való gondolkodáshoz, annak megértéséhez mindeneelőtt meg kell tanulnunk a családban mint rendszerben, továbbá a családjogban és a polgári jogban egyszerre gondolkodni, amely egyáltalán nem idegen a polgári jogtól. Erre a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi és nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj megfizetése iránti pereket tartom a legjobb példának, ezért az értekezés ezt vizsgáló részében az ezekben a perekben kialakult ítélkezési gyakorlatot tekintetem át, ahol a családban mint rendszerben való gondolkodás, a családot a funkciói és a családi szerepek felől is megközelítő szemléletmód igen markánsan figyelhető meg, és amely

tényállás-feltárási és bizonyítási irányt alkalmazhatónak tartok a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése iránti, de más családjogi felróhatósággal érintett családjogi, illetőleg a családjogi jellegű személyiségi jogi jogsértések miatt indított perekben is – hozzájárulva ezzel a család rendszerszemléletű és a „házasságbomlás” folyamatként való vizsgálatához valamennyi családjogi jogviszonyt érintő polgári jogi jogvitában.

I. Az értekezés felépítése, alkalmazott kutatási módszerek

Az értekezés hét fő szerkezeti egységből áll.

Az első fő szerkezeti egység a kutatási téma elméleti megalapozására fókuszál: a családjogi felróhatóság jogintézményét, családjogi gyökereit és polgári jogi felelősségi kereteit, illetőleg alapelvi kapcsolódási pontjait mutatja be.

Ezt követi a kutatási téma jogon kívüli nézőpontú megalapozása: a „házasságbomlás” demográfiai, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás elemzése, különös tekintettel a „házasságbomlásra” mint

folyamatra és a családra mint rendszerre.

A dolgozat harmadik része a magyar bontójogi szabályozás jogtörténeti, dogmatikai és a családjogi felróhatóság szempontjából releváns felsőbb bírósági határozatokon alapuló elemzése.

Ezután a dolgozat a vétkességi bontójog továbbélését vizsgálja a házaselet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben és a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények rendezésénél, majd a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben.

Ezt a családjogi felróhatóság családjogi jellegű személyiségi jogi perekben való továbbélését földolgozó rész követi.

Az értekezés következő fő szerkezeti egysége a családot rendszerként kezelő és vizsgáló, a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perek ítélkezési gyakorlatát mutatja be.

A főbb szerkezeti, illetőleg azon belül az egyes nagyobb tartalmi egységek végén jobbító szándékú kritikai észrevételek olvashatók.

Az értekezés a kutatás következtetéseinek a levonásával és *de lege ferenda* javaslatok megfogalmazásával zárul.

Kutatásom egyik és legfőbb módszere a bírósági joggyakorlat feldolgozása és szintetizáló elemzése volt. Empirikus kutatásom során a családjogi felrőhatósággal és a családdal mint rendszerrel kapcsolatos hazai ítélőtáblai, valamint legfelsőbb bírósági/kúriai családjogi, személyiségi jogi és kártérítési jogi bírói gyakorlatot elemeztem, illetve szintetizáltam. Az értekezés gerincét tehát a családjogi felrőhatóság megértéséhez és értelmezéséhez segítséget adó, a családjogi felrőhatóság és a család mint rendszer szempontjából releváns legfelsőbb bírósági/kúriai, illetőleg ítélőtáblai eseti döntések és azok indokolásainak főbb megállapításai adják.

Az értekezés a kutatási témát jogtörténeti nézőpontból is vizsgálja: áttekinti a magyar bontójogi szabályozás történetét és a házasságfelbontás rendes bírói gyakorlatát azzal, hogy a jogtörténeti szempontú és az ítélkezési gyakorlatot vizsgáló rész elsősorban a családjogi felrőhatóságra koncentrálnak. Az értekezés a fentebb írt módon körülhatárolt bírósági joggyakorlat, valamint a házasságfelbontás és az ahhoz kapcsolt családjogi igények jogtörténeti fejlődési ívének a felrajzolása mellett a családjogi és a polgári jogi kártérítési felelősség

dogmatikai fogalmaira épül: a releváns szakirodalom kvalitatív feldolgozásán keresztül célul tűzi a családjogi felrőhatóság polgári jogi felelősségi keretek közé illesztését és a családjogi felrőhatóság fogalmának a megadását.

Az értekezés a releváns bírői joggyakorlat és a polgári jogi szakirodalom feldolgozása mellett interdiszciplináris megközelítésű, érinti a téma polgári eljárásjogi irodalmát és bírői joggyakorlatát is.

Az értekezés mindezek mellett multidiszciplináris nézőpontú is. Egyik fő megállapítása szerint a családjogi felrőhatóság nem érthető meg a „házasságbomlás” mint társadalmi jelenség és folyamat, valamint a család mint komplex tudományos megközelítést igénylő rendszer megismerése nélkül, amelyhez elengedhetetlen a „házasságbomlásra” vonatkozó demográfiai adatok, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás alapvetések ismerete. Ezért az értekezés a „házasságbomlással” kapcsolatos releváns demográfiai, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás szempontokat is tartalmaz.

Az értekezés nem vizsgálja a családjogi felrőhatóságot a családtagok vagyoni viszonyaiban, a hozzátartók közötti

erőszak miatt alkalmazható megelőző távoltartás, illetőleg a kapcsolattartás végrehajtása iránti nemperes eljárásokban, továbbá nem tér ki más országok vizsgálatára és nem alkalmazza a jogösszehasonlító módszert.

II. Az értekezés új tudományos eredményei

Az értekezés első hipotézise szerint a vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként él tovább elsődlegesen a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése, másodsorban a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben az érdemtelenség vizsgálatánál, harmadrészt a szülőtársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi pereiben.

Az értekezés e hipotézist igazoló következtetése szerint a Ptk.-ban – normaszöveg szintjén legalábbis – bekövetkezett ugyan a „házasság bomlás” folyamatként való elismerése, azonban a bírói jogalkalmazás a házasság megromlása folyamatának a tényleges vizsgálata helyett – egyező akaratnyilvánítás nélküli házassági bontóperekben – továbbra is a házasság megromlását előidézőnek tartott

kötelességsértő magatartás felek általi állításának a megkövetelésére, bizonyítására, majd „megmérésére” és „beárazására” koncentrál. Ha úgy tetszik, továbbra is vétkességi elven, legalábbis annak logikája mentén gondolkodik, csak a vétkességet családjogi felróhatóságnak hívja, és a házasság megromlásának okaként megjelölt magatartást, mulasztást, az abban közrehatóknak tartott okot, például a házassági hűség megsértését, az agresszív magatartást vagy az alkoholfogyasztást nem a házassági kötelék felbonthatósága szempontjából, hanem az ahhoz kapcsolt családjogi igények, így a szülői felügyelet gyakorlásáról, a kapcsolattartás szabályozásáról, a házastársi közös lakás használatáról és a háztartási tartásról hozott döntései során értékeli.

A vétkességi bontójog továbbélése a legnyilvánvalóbban a házasság megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben hozott határozatokban figyelhető meg. Több házasságot felbontó ítélet indokolása tartalmaz azzal kapcsolatos okfejtést, hogy a

házasság „kinek a hibájából”⁵, „kinek felróhatóan”⁶ romlott meg, vagy a házasság megromlásában „kinek a közrehatása volt meghatározóbb.”⁷

Az értekezés következtetése szerint a vétkességi bontójog továbbélése nemcsak a házasság megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben hozott ítéletek házasság megromlásával kapcsolatos megállapításaival kapcsolatban, hanem a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények rendezésénél is tetten érhető.

A bírói gyakorlat a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése és a kapcsolattartás szabályozása mint a házasság felbontásához kapcsolt igényekről való döntése során is jelentőséget tulajdonít a házastársi köteleiséget sértő, a házasság megromlását előidézőnek tartott magatartásoknak és mulasztásoknak. Ezeknek az igényeknek a rendezésénél a gyermek érdeke vált a döntés legfőbb szempontjává, „az van legfölül”, ugyanakkor a vizsgált eseti döntések indokolásaiból kiolvashatóan a

⁵ A Legfelsőbb Bíróság BH2012.39. sz. határozatának szóhasználata.

⁶ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.805/1999/3. sz. határozatának szóhasználata.

⁷ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.805/1999/3. és Pfv.II.20.873/1997/6. sz. határozatainak szóhasználata.

házasság megromlását előidézőnek tartott családjogilag felróható magatartások és mulasztások a nevelési alkalmasság körében továbbra is figyelembevételre és értékelésre kerülnek.

A bírói gyakorlat a házastársi közös lakás használatának rendezése során is jelentőséget tulajdonít a házastársi kötelességet sértő, a házasság megromlását előidézőnek tartott, konkrétan megnevezett magatartásoknak és mulasztásoknak azzal, hogy ezek közül a házastársi közös lakás használatáról való döntésben a házastársi közös lakás „szubjektív oszthatatlanságát” eredményező, a felek további együttlakását lehetetlenné tevő, „egyoldalú felróható magatartások” és azok kiváltó okai játszanak főszerepet.

A házastársi tartásra való érdemtelenség az egyik legtipikusabb megjelenése a családjogilag felróható eseteknek azzal, hogy a házastársi tartás iránti perek bírói gyakorlatában érzékelhetően hangsúlyosabban jelenik meg a házasság egészének és a házastársak magatartásának a komplex értékelése, mint a házasság felbontásához kapcsolt további családjogi igények rendezésénél.

A családjogi felróhatóság kontúrjai a továbbtanuló

nagykorú gyermek tartása iránti perekben, a gyermek tartásra való érdemtelenységével kapcsolatos kifogás vizsgálata során is kivehetőek. A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben a keresetben vagy az ellenkérelemben állított, az érdemtelenség okaként megjelölt magatartás vagy mulasztás nagyon sokszor nem más, mint hív tükörképe a szülőtárssal és a gyermekkel való, az együttélés alatti és annak megszűnéskori kapcsolatnak, a házassági életközösség alatt és annak megszűnésekor, illetőleg a házassági bontóperben kibeszéletlenül és feloldatlanul hagyott konfliktusoknak.

A vétkességi bontójog árnyéka, a családjogi felróhatóság a szülőtársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi pereire is rávetül. Ezek a perek is tele vannak a „házasság bomlás” szilánkjaiival: a házasság megromlásában szerepet játszó tényezőkkel, a felek kibeszéletlen, az életútjukba integrálatlan házastársi konfliktusaival és sérelmeivel. A személyiségi jog perekben eljáró bíróságok ezeket a magatartásokat és mulasztásokat igyekeznek a családjogi per bírósága előtt tartani, mondván: a személyiségi jogi per bíróságának nem feladata a családjogi perek eldöntése és véleményezése, az ott tett közlések és becsatolt

bizonyítékok újraértékelése. A bíróságok ezekben az ügyekben csak kivételesen állapítják meg a személyiségi jogi jogsértés megtörténtét, illetőleg alkalmaznak további személyiségvédelmi szankciókat.

Az értekezés második hipotézise szerint a vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként való továbbélése egyrészt a családjogi felróhatóság polgári jogi kártérítési felelősség fogalmi keretei közötti felfogására vezethető vissza.

A családjogi felróhatóság jogintézménye ugyanazt az utat látszik bejárni, mint a felróhatóság: mozgásban van a szubjektív és az objektív felelősség között, emellett pedig – a polgári jogi kártérítési felelősség keretein belül – próbál dogmatikai fogódzókat keresni: kapaszkodik a felróhatóságba, annak mértékébe és az önhibába – helyenként össze is mosva ezeket a fogalmakat.

A vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként való továbbélése a családot rendszerként, a „házasságbomlást”, a házasság megromlását pedig folyamatként kezelő értelmezés hiányára is visszavezethető.

Az értekezés családszociológiai és a családpszichológiai

szakirodalmat elemző megállapítása szerint minden család egy sajátos, egyéni tulajdonságokkal jellemezhető, alrendszerekből, például a férj és a feleség, az anya és gyermek, valamint az apa és a gyermek kettőséből álló komplex társadalmi rendszer, amelyben a tagok a nekik szánt, illetve kijelölt szerepek és a saját maguk által kialakított szabályok szerint élnek.

A család alrendszereiben zajló élet folyamatos kölcsönhatásokban zajlik, és nem egyenes vonalú, abban maximum mérföldkövek jelölhetőek ki, úgymint például az intimitás szintjének megtalálása, az erőviszonyok kialakítása, a gyermekvállalás kérdései, a tágabb családhoz és a barátokhoz fűződő kapcsolatok gyakorisága, mélysége, illetve a megtartandó, módosítandó és elhagyandó családi hagyományok kiválasztása. Nemcsak a családi élet, hanem azon belül a házaspári, így a férj-feleség alrendszerben zajló élet is kölcsönhatásokban zajlik.

A házasság és annak megromlása egy folyamat, amely spirálként való haladással jellemezhető. Nem a lineáris, hanem a cirkuláris okság elve alapján működik, ami – leegyszerűsítve – azt jelenti, hogy az egyik magatartásból automatikusan nem következik a másik; a felek

kölcsönhatásban lévő magatartásai egymást okozzák. Nem a részek, hanem a rendszer egészének működésében – annak kommunikációs mintáiban, összetett kapcsolataiban és oda-vissza kölcsönhatásaiban – rejlik a magyarázat. Az értekezés következtetése szerint ennek a családjogi felróhatóság vizsgálata során jelentősége van. A családpszichológusok és -szociológusok szerint nem a válások megakadályozására, hanem a „házasságbomlással” járó negatív következmények mérséklésére lenne érdemes nagyobb figyelmet fordítani. A felek számára a „házasságbomlás” folyamatában valódi segítséget a professzionális krízisintervenció, kikristályosodott válási döntés esetén pedig a házasság elgyászolásának, az új struktúrához való alkalmazkodásnak, valamint az új szerepek kialakításának az előmozdítása, támogatása jelenthet.

A kutatás harmadik hipotézise szerint *a polgári jogban létezik a családot rendszerként, a családi szerepek és funkciók felől megközelítő jogértelmezés.*

Ennek alátámasztására az értekezés bemutatta és szintetizálta a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben

követetett ítéltáblai, valamint legfelsőbb bírósági, illetőleg kúriai ítélkezési gyakorlatot, amelyben a bíróságok a kompenzálendő nem vagyoni értékvesztéséget a család jogsértésre visszavezethetően kiesett, megsérült funkciója és a családi szerepek felől közelítik meg.

Az értekezés következtetése szerint a hozzátartozó elvesztése, balesete, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben napjainkra kialakult ítélkezési gyakorlat egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a polgári jogi gondolkodástól nem idegen a család rendszerszemléletű vizsgálata, továbbá a családot a funkciói és a családi szerepek felől is megközelítő szemléletmód, amely adaptálható, becsatornázható lehetne a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése iránti, de más családjogi felróhatósággal érintett családjogi, illetőleg a családjogi jellegű személyiségi jogi jogsértések miatt indított perekbe is, hozzájárulva a család rendszerszemléletű és a „házasság bomlás” folyamatként való vizsgálatához valamennyi családjogi jogviszonyt érintő polgári jogi jogvitában.

Az értekezés a kutatás alapján a következő *de lege ferenda* javaslatokat fogalmazta meg.

1.

A család mint komplex tudományos megközelítést igénylő rendszer, valamint a „házasságbomlás” nem érthető meg a demográfiai adatok, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás alapvetések megismerése és elfogadása nélkül. Ezeknek az ismereteknek a jogalkalmazásba való beépíthetőségét elősegítő professzionális továbbképzés családjogi bírák részére történő előírása által megteremthető lehetne, hogy *a családjogi ügyekben eljáró jogalkalmazók családszociológiai, családpszichológiai tudás birtokában* eljárva hozzanak egyediesített, az adott tényállásra szabott, professzionális és humánus, a felek közötti konfliktusokat feloldó, azt csökkentő döntéseket.

2.

A jogalkotónak, valamint a házassági bontóperekben eljáró jogalkalmazóknak mindig a *kellő rugalmasságot biztosító és a konfliktusokat csökkentő eljárásjogi megoldásokat* kell előnyben részesíteniük, amelyek nem

fokozzák, hanem oldják a felek közötti feszültséget. Ilyen lehetne például a házassági bontóperekben előírt békítés felváltása a közvetítői eljárással, továbbá részítélet hozatala a nem vitás kérdésekben, így a házasság felbontása vagy az ahhoz kapcsolt további nem vitás családjogi igények tekintetében.

3.

A házassági bontóperekben eljáró bíróságoknak a házasság megromlása okaként egy-több konkrét magatartás felekkel való megjelöltetése, velük a döntő ok és a házasság megromlásában „hibás fél” leszögeztetése helyett a „házasságbomlás” folyamatának a feltárására, és a házasfelekkel együtt nem élő hozzátartozók, barátok, ismerősök tanúkénti meghallgatása helyett/mellett *a felek részletes személyes meghallgatásával* – amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé, úgy családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – *annak a tisztázásra kellene koncentrálnia, hogy a felek a „házasságbomlás” folyamatában hol és miben látják a saját szerepüket, magatartásukat.*

4.

Ahhoz, hogy a felek maguk is tisztán láthassák azokat a problémákat, tényezőket, amelyek a házasságuk megromlásához vezettek, a bíróságnak *a felek részletes személyes meghallgatása során* – amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé, úgy ez esetben is családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – *fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit, vizsgálnia kellene a házastársak családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a házasság „belső időbeosztását”, meg kellene néznie, hogy a családban hogyan hoztak döntéseket, hogyan alakult a pénzkezelés, a családon belüli munkamegosztás és a gyermek, adott esetben szülő, más hozzátartozó ellátása, az adott családnak milyen szabályai, szokásai és rítusai voltak, a családtagok hogyan kommunikáltak, kommunikálnak egymással.*

5.

A bíróságnak *a szülői felügyelet rendezése és a kapcsolattartás szabályozása iránti perekben is fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit,*

vizsgálnia kellene a szülők családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a családon belüli döntéshozatalt, a kommunikációt, illetőleg a család szabályait és szokásait. Igazságügyi pszichológus szakértő bevonását igénylő szakkérdésnek lehetne tekinteni, hogy egy gyermek és a különélő szülő közötti bizalmi kapcsolat – a gyermek pszichés státuszát és a szülők személyiségjegyeit is figyelembe véve – milyen módon és időtartam alatt alakítható ki.

Célszerű lenne a pszichológus szakértőnek feltett kérdések körét bővíteni azzal, hogy *a gyermek hol látja a helyét a megváltozott családszerkezetben, mennyiben dolgozta fel szülei válását, ő milyen módon és formában igényli a különélő szülővel való kapcsolatot.*

6.

A háztartási közös lakás használatának a rendezése során – a felek részletes személyes meghallgatása után – a bizonyítási eljárás keretében szükségesnek tartanám családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői véleményt beszerezését annak tisztázása és megállapítása végett, hogy a felek hol tartanak a „házasságbomlás” folyamatában, illetőleg

milyen a konfliktuskezelési képességük, továbbá pszichológus szakértői szempontból javasolható-e, támogatható-e a további együttlakásuk.

Mellőzhetetlennek tartanám továbbá a felek jövedelmi és vagyoni viszonyainak a feltárását, és annak a kérdésnek a körüljárását is, hogy az egyik fél a házastársi közös lakás megosztott használatának a mellőzése és lakáshasználati jogának a megszüntetése esetén tudna-e, és ha igen, mennyi ideig, gondoskodni a saját lakhatásának a megoldásáról.

7.

A bíróságnak a házastársi tartási perekben is – elsősorban a felek részletes személyes meghallgatásával, de amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé, úgy ez esetben is családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – annak a tisztázásra kellene koncentrálnia, hogy a felek a „házasságbomlás” folyamatában hol és miben látják a saját szerepüket, magatartásukat, mulasztásukat.

A bíróságnak ezekben a perekben is fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit, és szükséges

lenne vizsgálnia a házastársak családban ellátott feladatait és betöltött szerepeit.

8.

A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdektelenségének a vizsgálata – a házasság megromlásához hasonlóan – egy folyamat vizsgálatát kellene, hogy jelentse.

E folyamat vizsgálata során *a nagykorú gyermek oldalán a következő szempontok figyelembevétele javasolható: a gyermek részese volt-e a szülők életközösség alatti vitáinak, dulakodásainak, abba őt a szülei milyen mélységben vonták be, a gyermek hány éves volt a szülők életközösségének a megszűnésekor, néhány éves korban történt válás esetén van-e emlékképe a különélő szülőről, milyen hatást váltott ki benne a szülei életközösségének a megszűnése, a szülők az életközösségük megszűnésekor állították-e őt – akár közvetlen, akár indirekten – a közöttük történő választás elé, a gyermek meg tudott-e bocsátani a különélő szülőnek, ha szüleivel az életközösség megszűnése után is közös lakásban éltek, milyen volt a szüleivel való kapcsolata, hogyan viszonyult ehhez a megváltozott helyzethez, volt-e, ha igen, milyen*

rendszerességű és minőségű kapcsolattartás közte és a különélő szülő között, a gyermekben a kapcsolattartások alatt milyen élmények rögzültek, a gyermek a nagykorúságától kezdődően kereste-e a különélő szülővel való kapcsolatfelvétel lehetőségét, a különélő szülővel a családi ünnepeken felköszöntötték-e egymást, ha igen, milyen módon (személyesen, sms-ben, email-ben, telefonon), az életközösség alatt a családi ünnepeken milyen módon köszöntötték egymást, e körben mik voltak a család szokásai, a gyermek hogyan viszonyul a különélő szülő új partneréhez és annak családjához, a különélő szülő betegsége idején érdeklődött-e iránta, látogatta-e, felkereste-e őt, a különélő szülő súlyos betegsége esetére vállalná-e a szülőről való gondoskodást, a szülő ápolását, hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez, illetőleg meghívta-e a különélő szülőt a ballagására, tájékoztatta-e őt a továbbtanulásáról, felvételi eredményéről.

A tartásdíj fizetésére kötelezhető szülő oldalán a következő szempontok vizsgálata és figyelembevétele javasolható: a gyermek kiskorúsága idején próbálta-e megteremteni a harmonikus szülő-gyermek kapcsolatot, részt vett-e a gyermek életében, milyen mélységű, minőségű érzelmi kapcsolat volt a gyermek és a különélő szülő között az

életközösség fennállása alatt és annak megszűnése után, hogyan szűnt meg a szülőtársával fennállt életközössége, a szülőtársával való vitáiba bevonta-e a gyermeket, készítette-e őt állásfoglalásra, a szülőtársával fennállt életközössége megszűnését megbeszélte-e a gyermekkel, tudatosította-e benne – a gyermek által érzékelhető módon – a hozzá való érzelmi kötődését, támogatta-e a gyermeket abban, hogy feldolgozza a szülei válását, életközösségének a megszűnését, voltak-e hatósági/bírószági eljárások a szülők között, önként fizette-e a gyermektartásdíjat, gyakorolta-e a kapcsolattartást, fordult-e a gyámhivatalhoz a kapcsolattartás szabályozása érdekében, kérte-e a kapcsolattartás végrehajtását, milyen gyakoriságú és minőségű volt a gyermekével való kapcsolattartás, azokkal kapcsolatban a különélő szülőben milyen élmények rögzültek, a kapcsolattartást felhasználta-e a gyermeket nevelő szülő elleni „hangulatkeltésre”, a gyermek életében jelentős családi eseményekre kapott-e meghívást, azokon, illetőleg a családi ünnepeken részt vett-e, köszöntötte-e, megajándékozta-e a gyermekét, az életközösség fennállása alatt e körben mik voltak a család szokásai, a tőle különélő gyermekével megosztotta-e élete

alakulásának számára jelentős eseményeit, történéseit, érdeklődött-e a gyermektől a tanulmányairól, pályaválasztási szándékáról, terveiről, a gyermek betegsége idején érdeklődött-e iránta, látogatta-e, felkereste-e őt, gyermeke súlyos betegsége esetére vállalná-e a gyermekéről való gondoskodást, gyermeke ápolását, hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez, illetőleg mikor kérte a gyermektartás megszüntetését, illetőleg a perben mikor hivatkozott a továbbtanuló nagykorú gyermek érdemtelenységére.

9.

A szülőtársak egymás elleni személyiségi jogi pereiben való megalapozott döntés meghozatalához mellőzhetetlennek tartom mindkét szülő magatartásának az értékelését, a szülők és a szülő-gyermek közötti viszony összevetését, továbbá a kapcsolattartás folyamatának a vizsgálatát.

A kapcsolattartási jog megsértése miatti személyiségi jogi perekben a közhatalmi jogkörben okozott károkért való felelősséghez hasonlóan a felelősség speciális feltételének lehetne tekinteni, hogy a kapcsolattartásra jogosult a kapcsolattartási problémák kezelésére szolgáló

valamennyi családjogi eszközt eredménytelenül vette-e igénybe; igenlő válasz esetén a kapcsolattartásra jogosult emberi méltósága megsértésére hivatkozással indíthatna személyiségi jogi pert a szülőtársa ellen.

Amennyiben a kapcsolattartásra jogosult a kapcsolattartásra való feljogosításától kezdve nem vagy maga sem tartotta be a kapcsolattartási szabályozást, vagy például a kapcsolattartásra kötelezett szülőtársával szemben kifogásolható magatartást tanúsított, ezt a kapcsolattartásra jogosult terhére lehetne értékelni.

10.

A családjogi felróhatóságot a vétkességi bontójogról leválasztva, az elvárható magatartás alapelvi szintjén az együttműködési kötelezettség felől és a családjogi jogviszonyok fentebb felsorolt sajátosságait szem előtt tartva szükséges megközelíteni, és Eörsi Gyula meghatározásából kiindulva,⁸ azt a családra mint rendszerre, valamint a „házasságbomlás” folyamatára adaptálva javasolt értelmezni.

⁸ EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános Rész.* Nemzeti Tankönyvkiadó, 25. kiadás változatlan utánnymása. Budapest, 2010, 279.

Ennek során a családjogi felróhatóság fenn vagy fenn nem állását nem a jogsértő egyedi személyes tulajdonságai, képességei és körülményei, továbbá nem egy minden jogalanyra egyformán kötelező, teljesen általános és elvont zsinórmérték szerint, hanem az illető konkrét helyzetben általában elvárható magatartás alapján *a különös síkján: a perbeli család családi életciklusának a szakaszait és mérföldköveit, a felek családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a családban való döntéshozatal és pénzkezelés mechanizmusát, a családon belüli munkamegosztást, a gyermek ellátásának mikéntjét, továbbá az adott család szabályait, szokásait és rítusait, illetve a családtagok kommunikációját vizsgálva javasolt megítélni, és az együttműködési kötelezettség teljesítése során javasolt nagyobb súllyal értékelni.*

Nyilvántartási szám: DEENK/11/2025.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Pál Szilvia
Doktori Iskola: Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10039778

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (5)

- 1. Pál, S.:** Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.
Magyar jog. 69 (7-8), 431-442, 2022. ISSN: 0025-0147.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
- 2. Pál, S.:** Személyiségi jog-e a kapcsolattartási jog?: Az itélőtáblai és a kúriai gyakorlat kérdései - "a csillagoktól a tengerfenéig".
Családi jog. 19 (3), 19-25, 2021. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
- 3. Pál, S.:** Tisztelt Apám és Anyám!: A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenségének bírói gyakorlata.
Családi jog. 17 (3), 17-24, 2019. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
- 4. Pál, S.:** Tényállások a házassági bontóperben: a sehova kapuja?
Családi jog. 14 (1), 17-23, 2016. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
- 5. Pál, S.:** A kapcsolattartási jog a személyiségi jogok egén - csillag vagy fecske?
Családi jog. 12 (2), 11-17, 2014. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B

További közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (14)

6. **Pál, S.:** Preventive injunctions for violence between relatives in the light of the case law - with particular reference to the examination of the relationship between the parties in the fact-finding phase.
Debreceni jogi műhely. "Accepted by Publisher" (-), [1-17], 2025. EISSN: 1786-5158.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
7. **Pál, S.:** "Megyünk és hallgatunk" - gondolatok a kamaszgyermek meghallgatásáról Deliága Éva:
"Ketten háromfelé. Válaszgyerekekkel" című könyve kapcsán.
Családi jog. 17 (2), 49-50, 2019. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
8. **Pál, S.:** [Hiszed-e?]: Marie Keenan: A gyermekek szexuális bántalmazása és a katolikus egyház.
Gender, hatalom és szervezeti kultúra.
Családi jog. 15 (4), 49-52, 2017. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
9. **Pál, S.:** Búvárgömb három könyvhöz.
Családi jog. 15 (1), 50-53, 2017. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
10. **Pál, S.:** Homokképvariációk egy családjogi peregyezés utólagos korrekciójára.
Családi jog. 15 (2), 12-18, 2017. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
11. **Pál, S.:** Távoli üdvözlét - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.
Családi jog. 14 (4), 22-29, 2016. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
12. **Pál, S.:** A bíróság tájékoztatási kötelezettsége a szülői felügyelet rendezése iránti perben avagy "filmben ülés és szótolás".
Családi jog. 13 (1), 16-23, 2015. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
13. **Pál, S.:** Egy kis apaságtörténet, avagy az apa Édesapa[saga]: recenzió Jørgen Lorentzen: Az apaszerep története Norvégiában 1850-2012 című könyvéről.
Családi jog. 13 (2), 60-63, 2015. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B

14. **Pál, S.:** Embermély: gondolatok három könyv kapcsán.
Családi jog. 13 (4), 54-58, 2015. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
15. **Pál, S.:** "Az otthontalanság otthona" - szófelhők a váltott gyermekelhelyezésről és a kapcsolattartásról.
Családi jog. 12 (1), 10-18, 2014. ISSN: 1589-7516.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
16. **Pál, S.:** "Felfelé nézz. Ha szárnyad nincs: kapaszkodj!": Szeibert Orsolya: A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében.
Jogtudományi közlöny. 69 (10), 492-494, 2014. ISSN: 0021-7166.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
17. **Pál, S.:** Csehi Zoltán: A Polgári Törvénykönyv időfogalma és magánjogunk időfelfogása.
Magyar jog. 3, 183-184, 2014. ISSN: 0025-0147.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
18. Diószeginé Szolyák, E., **Pál, S.:** "Ne a tükröt törd szét, ha bánt az önarckép!": Családjogi szilánkok: gondolatok a távortartással kapcsolatban.
Magyar jog. 4, 237-244, 2012. ISSN: 0025-0147.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
19. **Pál, S.,** Diószeginé Szolyák, E.: "Viharon túl, szélcsenden innen.": Fodrozódások az állóvízben: gondolatok a gyermektartási kötelezettség tökével való megváltásáról és e megállapodás módosíthatóságáról.
Magyar jog. 12, 752-760, 2012. ISSN: 0025-0147.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A

Konferenciaközlemények (3)

20. **Pál, S.:** Mondd, mire való a gyermek érdeke a kapcsolattartás megváltoztatása iránt indított perben?
Jogi tanulmányok. 2018, 509-521, 2018. ISSN: 1417-2488.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: D
21. **Pál, S.:** A történet vége (?!): békítés a házassági bontóperben.
Jogi tanulmányok. 2016, 534-545, 2016. ISSN: 1417-2488.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: D

22. **Pál, S.:** A kötelemragasztó házastársi hűségéről családjogon innen és családjogon túl.

Jogi tanulmányok. 2014, 598-608, 2014. ISSN: 1417-2488.

MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: D

MTA Állam- és Jogtudományi Bizottsága irányelvei szerint:

„A” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: 5, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: 1

„B” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: 14, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: 4

„D” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: 3, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: 0

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2025.01.16.

University doctoral (PhD) dissertation abstract

Examination of imputability under family law

Dr. Szilvia Pál

Supervisor: Dr. Nelli Varga Assistant Professor

UNIVERSITY OF DEBRECEN
Géza Marton Doctoral School of Legal Studies

Debrecen
2025

I. Background and objectives of the dissertation

In disputes concerning family law claims in the course of divorce and related family law claims, the question of family law fault, i.e. serious breach of the spouses' obligations, „causing estrangement”, „causing the divorce to be final or very emphatic”⁹, „fraudulent”¹⁰ conduct,¹¹ which can also be seen as a shadow of the law of fault.¹²

The Act IV of 1952 on Marriage, Family, and guardianship (hereinafter: Family Act) the survival of the shadow of the law of fault was clearly observable, for example, in the examination of the lack of merit of spousal maintenance, which was one of the most typical manifestations of cases of family law fault, but has also gained importance as a proof of unfitness to bring up a child in the context of a decision on the placement of a child, and in the context of the settlement of the use of a shared home by a spouse

⁹ András KÖRÖS: *Application of the Civil Code in certain family law relationships*. In: *Family, Children, Property. Orson (in Hungarian)*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 54.

¹⁰ SZEIBERT Orsolya: *Marriage in Europe in the light of unification efforts*. Eötvös Publishing House, Budapest, 2014, 90-91.

¹¹ See Supreme Court decision BH2012.39.

¹² SZEIBERT [2014] *i. m.* 102.

where the behaviour would have resulted in a serious harm to the interests of the other spouse or of the minor child.

With the entry into force of the Act V of 2013 on the Civil Code (hereinafter: Civil Code) divorce based on the fault principle was replaced by divorce based on the principle of fault, and then by the Civil Code. The recognition in the Civil Code of the „breakdown of marriage” as a process, which has also dimmed the shadow of the law on fault-based divorce, but has not completely removed it, as the courts have come to recognise the process of marital breakdown and the spouses' roles in the family, the family structure and family functions themselves, very often continue to focus on requiring, proving and then „measuring” and „valuing the parties” allegations of misconduct that are considered to have caused the breakdown of the marriage, rather than on the process of the breakdown of the marriage and the roles of the parties in it, in divorce proceedings without a consensual breakdown of marriage. If you like, they continue to think in terms of fault, or at least along the lines of its logic, but they call fault imputability under family law and assess the conduct and/or omission alleged to be the cause of the breakdown of the marriage, the cause considered to be

involved, not from the point of view of the dissolution of the marriage bond but in the context of the settlement of the family law claims linked to it.

In my opinion, it is not the divorce process, but some specific behaviour of the other party that is considered to be the cause of the deterioration of the marital life: „thinking in terms of the specific cause of the break-up”, the transformation of the family structure which necessarily occurs as a result of the „breakdown” is more difficult and slower, because the family members do not devote their energies to processing the „breakdown”, integrating it into their life path and settling the legal consequences, developing a new family structure and learning new family roles adapted to the changed family structure, but live in the broken family, among its fragments.

In my view, the proof of this is in the family law and personality law cases, and in the lawsuits for damages and compensation for damages, in which the shards of „marital breakdown” are repeatedly exposed: conduct and omissions that can be labelled as „family law offences”.

In my dissertation, I set out to examine the issue of imputability under family law.

I first tried to place it within the doctrinal framework of the principle of civil liability and expectation, and then to filter it through the specific features of family law and family relationships, first from a non-legal: demographic, family sociology and family psychology, and family therapy, and then from a legal perspective

I have reviewed the findings of demographic, family sociology, family psychology and family therapy research on „marital breakdown”, because I believe that this knowledge is essential to understanding and defining imputability under family law.

Then I examined the development of Hungarian divorce law from the fault-based to the fault-based divorce. I have followed the path of the so-called factual divorce based on full proof of the breakdown of marital life, followed by compensation for loss of parental custody, maintenance, settlement of the use of the matrimonial home and loss of the right to use the home, and the Supreme Court/court case law on spousal maintenance, from the litigation of maintenance by an adult child in further education through the courts to the very depths of judicial practice: from the parent's lawsuits against each other, the courts, the guardianship offices, and the psychological experts, to the

personal rights lawsuits for violation of the right of contact.

In looking for a way out from here, I realised that to think about and understand imputability under family law, we must first of all learn to think about the family as a system, and to think about family law and civil law at the same time, which is not at all alien to civil law. I consider the best examples of this to be the litigation for the payment of personal and non-material damages for the loss, illness or injury of a relative, and therefore, in the part of the dissertation dealing with this, I have looked at the case law in these cases, where thinking of the family as a system, and approaching the family from the point of view of its functions and family roles, is very much in evidence, and which I consider to be applicable to proceedings for divorce and for the settlement of family law claims connected with it, but also to other family law claims for family law offences or for personal rights offences of a family law nature, thus contributing to the examination of the family as a system and as a process of 'marital breakdown' in all civil law disputes involving family law relationships.

II. Structure of the dissertaion, research methods applied

The dissertation consists of seven main sections.

The first main section focuses on the theoretical underpinnings of the research topic: the legal institution of vicarious liability in family law, its roots in family law and its liability framework in civil law, and its fundamental links to the principles.

This is followed by a grounding of the research topic from an extra-legal perspective: a demographic, sociological, psychological and therapeutic analysis of 'marital breakdown', with a particular focus on 'marital breakdown' as a process and the family as a system.

The third part of the dissertation is an analysis of the Hungarian law on the legal history, dogmatics and the higher court decisions relevant to the attributability of family law.

The paper then examines the survival of the law of fault-based divorce in divorce actions based on full proof of the breakdown of marital life and the settlement of family law claims linked to divorce, followed by actions for maintenance of an adult child in further education.

This is followed by a section exploring the survival of family law vicarious liability in family law type personal lawsuits.

The next main unit of the dissertation is the jurisprudence of personal lawsuits for the loss, illness or injury of a relative, which treats and examines the family as a system. At the end of the main structural units, and within each of the larger content units, there are critical comments for improvement.

The dissertation concludes by drawing conclusions from the research and making *de lege ferenda* recommendations.

One of the main methods of my research was the processing and synthesizing analysis of court case law. In my empirical research, I analysed and synthesised the jurisprudence of domestic courts and supreme courts/courts in the fields of family law, personal law and tort law in relation to family law imputability and the family as a system. The backbone of the dissertation is therefore the main findings of the case law and reasoning of the Supreme Court/Court and the Court of Cassation, which are relevant to the understanding and interpretation

of family law imputability and the family as a system.

The dissertation also examines the research topic from a legal-historical perspective: it reviews the history of Hungarian divorce law and the ordinary judicial practice of divorce, with the legal-historical and case-law part focusing primarily on the issue of imputability in family law. The dissertation, in addition to outlining the judicial jurisprudence and the legal-historical development of divorce and related family law claims as described above, builds on the dogmatic concepts of family law and civil law tort liability: through a qualitative grounding of the relevant literature, it aims to place family law vicarious liability within the civil law liability framework and to provide a concept of family law vicarious liability.

In addition to the relevant case law and civil law literature, the dissertation takes an interdisciplinary approach, touching upon both the civil procedural literature and the case law of the judiciary.

The dissertation is also multidisciplinary. One of its main findings is that family law imputability cannot be understood without an understanding of 'marital breakdown' as a social phenomenon and process, and of the family as a system requiring a complex scientific

approach, for which knowledge of demographic data, family sociology, family psychology and family therapy as well as basic concepts of 'marital breakdown' are essential. The dissertation therefore includes relevant demographic, sociological, psychological and therapeutic aspects of 'marital breakdown'.

The dissertation does not examine the imputability of family law in the property relations of family members, in non-litigation proceedings for the enforcement of preventive restraining orders for violence between relatives or for the enforcement of contact, nor does it examine other countries or apply the comparative method.

III. New scientific results of the dissertation

According to the first hypothesis of the dissertation, the law of fault-based divorce continues to exist as a family law jurisdiction, primarily in the divorce and the settlement of family law claims connected to it, secondly in the maintenance of adult children in the context of the examination of the lack of merit, and thirdly in the context of personal lawsuits of the parents against each other and against the court, the guardianship office or the

psychological expert.

According to the conclusion of the dissertation justifying this hypothesis, in the Civil Code although the recognition of „marital breakdown” as a process has taken place, at least at the level of the normative text, the application of the law by judges continues to focus on the requirement, proof and then „measuring” and „pricing” of the parties' allegations of misconduct considered to be the cause of the marital breakdown, instead of the actual examination of the process of marital breakdown in divorce proceedings without a consensual declaration of intent. It continues, if you like, to think along the lines of the fault principle, or at least its logic, but calls fault the imputability in family law and the conduct, omission, or cause considered to be involved, such as breach of fidelity, which is the cause of the breakdown of the marriage, aggressive behaviour or alcohol consumption, not for the purposes of the dissolution of the marriage bond, but in the context of the family law claims connected with it, such as decisions on the exercise of parental authority, the regulation of contact, the use of the matrimonial home and maintenance. The survival of the law of fault-based dissolution is most evident in judgments in divorce actions based on full proof

of the breakdown of the marriage. The reasoning of several divorce judgments includes reasoning as to „whose fault”¹³, „whose fault”¹⁴ or „whose contribution to the breakdown of the marriage was more decisive.”¹⁵

The conclusion of the dissertation is that the survival of the law of fault-based dissolution is not only evident in relation to the findings of marriage breakdown in judgments in marriage breakdown actions based on full proof of the breakdown of the marriage, but also in the settlement of family law claims related to divorce.

Judicial practice also attaches importance to conduct and omissions which are considered to be in breach of the spousal duty and which are considered to be a cause of the breakdown of the marriage, in the context of the settlement of parental custody and contact claims as well as in the context of the adjudication of claims for divorce. In the resolution of these claims, the best interests of the child have become the paramount consideration in the decision, „it is supreme”, while, as is apparent from the reasons given in the case-law decisions examined, conduct and

¹³ The wording of the Supreme Court decision BH2012.39.

¹⁴ The wording of the Supreme Court's decision Pfv.II.22.805/1999/3.

¹⁵ The wording of the Supreme Court decisions Pfv.II.22.805/1999/3. and Pfv.II.20.873/1997/6.

omissions which are considered to be family law offences and which are considered to be liable to cause the breakdown of the marriage continue to be taken into account and assessed in the context of fitness to bring up children.

Judicial practice also attaches importance to the specifically named acts and omissions which are considered to be in breach of the spousal obligation and which are considered to be the cause of the breakdown of the marriage, with the main role in the decision on the use of the matrimonial home being played by the „unilateral and culpable acts” and their causes which result in the „subjective indivisibility” of the matrimonial home and make it impossible for the parties to continue living together.

Unworthiness for spousal maintenance is one of the most typical manifestations of family law misconduct, in that the judicial practice in spousal maintenance cases is noticeably more focused on a complex assessment of the marriage as a whole and the behaviour of the spouses than on the resolution of other family law claims linked to the divorce.

The contours of family law liability can also be seen in

proceedings for the maintenance of an adult child in further education, in the examination of a challenge to the unworthiness of a child to be maintained. In proceedings for the maintenance of an adult child in further education, the conduct or omission alleged in the application or counterclaim as a ground for unjust enrichment is very often nothing more than a mirror image of the relationship with the parent and the child during and after cohabitation, during and after the dissolution of the marital partnership, or of the conflicts left unresolved and unresolved in the proceedings for the dissolution of the marriage.

The shadow of the law of fault, family law liability, is also cast on the personal lawsuits of parents against each other and against the court, the guardianship office or the psychological expert. These lawsuits are also littered with the fragments of „marital breakdown”: the factors that contributed to the breakdown of the marriage, the unresolved marital conflicts and grievances of the parties, not integrated into their life path . The courts in personal law cases try to keep these behaviours and omissions before the family law court, saying that it is not the task of the personal law court to decide and give an opinion on family law cases, to reassess the statements made and

evidence adduced there. The courts in these cases will only exceptionally find that an infringement of personality rights has occurred or apply additional sanctions for the protection of personality rights.

According to the second hypothesis of the dissertation, *the survival of the law of fault as a family law tort can be traced back to the conceptual framework of family law tort liability in civil law.*

The legal institution of vicarious liability in family law seems to follow the same path as vicarious liability: it moves between subjective and objective liability, and - within the framework of civil liability for damages - it tries to find dogmatic concepts: it clings to the concepts of vicarious liability, its extent and fault - sometimes even confusing these concepts.

The survival of the law of fault as a family law tort may also be due to the lack of an interpretation of the family as a system, of the „breakdown” of marriage as a process.

The dissertation, analysing the family sociology and family psychology literature, argues that each family is a complex social system with its own individual characteristics, consisting of subsystems such as husband

and wife, mother and child, and father and child, in which the members live according to their intended or assigned roles and the rules they have established for themselves.

Life in the family sub-systems is constantly interacting and is not a straight line, with a maximum number of milestones to be marked, such as finding the level of intimacy, establishing power relations, issues of childbearing, the frequency and depth of relationships with extended family and friends, and the choice of family traditions to keep, change and abandon. Not only family life, but also life within the couple, including the husband-wife subsystem, interacts.

Marriage and its breakdown is a process, which can be described as a spiral progression. It is not linear, but circular, which means, simply put, that one behaviour does not automatically lead to another; the interacting behaviours of the parties cause each other. The explanation lies not in the parts, but in the functioning of the system as a whole - its communication patterns, its complex relationships and its back-and-forth interactions. The dissertation concludes that this is relevant in the context of the assessment of blameworthiness in family law.

According to family psychologists and sociologists, more attention should be paid not to preventing divorce, but to reducing the negative consequences of „marital breakdown”. Professional crisis intervention can be of real help to the parties in the process of „marriage breakdown”, and in the case of a finalised divorce decision, support and assistance in helping the marriage to mourn, adapt to the new structure and develop new roles.

The third hypothesis of the research is that *there is a legal interpretation of the family as a system in civil law, approaching it from the perspective of family roles and functions.*

In support of this, the dissertation presented and synthesized the jurisprudence of the courts of justice and the highest courts of law in personal injury cases, in which the courts approach the non-material loss of value to be compensated from the perspective of the loss of the family's function and the family's role, which is the result of the infringement.

The conclusion of the dissertation is that the case-law developed in personal lawsuits for the loss, accident or injury of a relative is clear evidence that civil law is no

stranger to a systemic approach to the family, and that the family can be adapted to a functional and role-based approach, could be adapted and adapted to the litigation of divorce and related family law claims, but also to other family law claims, such as those for family law offences or personal rights offences relating to family law, thus contributing to a systemic approach to the family and to the process of „marital breakdown” in all civil law disputes involving family law relationships.

Based on the research, the dissertation made the following *de lege ferenda* recommendations.

1.

The family as a system requiring a complex scientific approach, as well as „marital breakdown”, cannot be understood without understanding and accepting the basic principles of demography, family sociology, family psychology and family therapy. The provision of professional training for family law judges to enable them to incorporate this knowledge into their practice of the law would make it possible to ensure that *family law judges*, who are *familiar with family sociology and family*

psychology, can take decisions that are tailored to the specific circumstances of the case, professional and humane, and that resolve and reduce conflicts between the parties.

2.

Legislators and practitioners in divorce proceedings should always give preference to *procedural solutions that provide the necessary flexibility and reduce conflicts*, and which do not increase but relieve tensions between the parties. This could for example include replacing the conciliation procedure provided for in divorce proceedings with a mediation procedure, and giving partial judgments on non-contentious issues such as divorce or other non-contentious family law claims linked to it.

3.

The courts in divorce proceedings should be able to identify one or more specific behaviours as the cause of the breakdown of the marriage, to have them identify the process of „breakdown of marriage” instead of the decisive cause and the „party at fault” in the breakdown of

the marriage, and to have them identify relatives and friends not living with the spouses, instead of/alongside the hearing of witnesses, *the focus should be on clarifying where and how the parties see their own role and behaviour in the process of the 'breakdown', by conducting a detailed personal hearing of the parties*, and, if the litigation requires the appointment of a forensic psychologist, by obtaining the opinion of a forensic psychologist involving a family therapist.

4.

In order for the parties themselves to be able to see clearly the problems and factors that led to the breakdown of their marriage, the court *should explore the stages and milestones of the family life cycle during a detailed personal hearing of the parties, including*, if the case requires the appointment of a forensic psychologist, by obtaining the opinion of a forensic psychologist expert involving a family therapist, *should examine the spouses' tasks and roles in the family, the „internal timetable” of the marriage, how decisions were made in the family, how money was managed, the division of labour within the family and the care of children, parents or other relatives,*

the rules, customs and rituals of the family, how family members communicated and interact with each other.

5.

The court should also explore the stages and milestones of the family life cycle in custody and contact disputes, examining the parents' roles and responsibilities in the family, family decision-making, communication, and family rules and customs.

The way in which and the length of time during which a trusting relationship between a child and a separating parent can be established, taking into account the psychological status of the child and the personality traits of the parents, could be considered a specialist issue requiring the involvement of a forensic psychologist.

It would be advisable to extend the range of questions asked to the psychological expert by asking where the child sees his/her place in the changed family structure, to what extent he/she has come to terms with the divorce of his/her parents, and in what way and form he/she needs contact with the separated parent.

6.

In the course of the settlement of the use of the shared household flat – after a detailed personal hearing of the parties – I would consider it necessary to obtain a forensic psychologist's expert opinion involving a family therapy specialist in the framework of the evidentiary procedure in order to clarify and establish where the parties are in the process of „marital breakdown”, what their conflict management skills are, and whether their continued cohabitation can be recommended and supported from a psychological expert's point of view.

I would also consider it necessary to examine the parties' income and financial circumstances and the question of whether, in the event of the non-use and termination of the right to use the shared residence of the spouses, one of the parties would be able to provide for his or her own accommodation and, if so, for how long.

7.

In spousal maintenance proceedings, the court should also focus on clarifying where and how the parties see their own role, conduct and omissions in the process of „marital breakdown”, primarily by conducting a detailed personal hearing of the parties, but also by obtaining the

opinion of a forensic psychologist, including a family therapist, if the proceedings require the appointment of a forensic psychologist expert.

In these cases, the court *should also explore the stages and milestones of the family life cycle, and should examine the duties and roles of the spouses in the family.*

8.

An examination of the unworthiness of an adult child in further education to be maintained should be an examination of a process, like the breakdown of a marriage.

When considering this process, *the following aspects can be taken into account on the side of the adult child:* whether the child was involved in the parents' arguments and fights during the separation, to what extent he or she was involved in them, how old the child was when the parents' separation ended, if the child was divorced at the age of a few, whether he or she has memories of the separated parent, what effect the parents' separation had on him or her, whether the parents had claimed him or her when the separation ended - even directly, was the child able to forgive the separated parent if he or she continued

to live in the same flat with his or her parents after the break-up, what was his or her relationship with his or her parents like, how did he or she react to this change, and if so, what was the frequency and quality of contact between him or her and the separated parent, what experiences were recorded in the child during these contacts, whether the child sought contact with the separated parent from the time of his or her adulthood, whether the separated parent and the child greeted each other on family holidays, and if so, how (in person, by text message, email, telephone), how the child and the separated parent greeted each other on family holidays during the period of cohabitation, and what were the family's customs in this respect, the child's attitude towards the separated parent's new partner and his/her family, whether he/she took an interest in the separated parent during his/her illness, whether he/she visited him/her, whether he/she would take care of the parent in case of serious illness, whether he/she would take care of the parent, how he/she would approach this issue, whether he/she invited the separated parent to his/her graduation, whether he/she informed him/her about his/her further education, his/her admission results.

On the side of the parent liable to pay maintenance, it is

recommended that *the following aspects be examined and taken into account*: whether the child has tried to establish a harmonious parent-child relationship during his or her minority, whether he or she has been involved in the child's life, the depth and quality of the emotional relationship between the child and the separating parent during the period of cohabitation and after its termination, how the separation relationship with the parent ended, whether he or she involved the child in disputes with the parent, whether he or she encouraged the child to take a stand, whether he or she discussed the end of the separation relationship with the parent with the child, made the child aware of his or her emotional attachment to him or her in a way that the child could perceive, supported the child in dealing with the divorce or the end of the living arrangement, whether there were any official/court proceedings between the parents, whether the child voluntarily paid maintenance, whether the child exercised contact, whether the child had recourse to the child welfare office to regulate contact, whether the child applied for enforcement of contact, the frequency and quality of the contact with the child, the experiences of the separating parent, whether the contact was used to „stir up

trouble” against the parent raising the child, whether the child was invited to family events of importance in the child's life, whether the child was invited to these events or to family celebrations, whether the child was welcomed or given presents, what were the family's customs in this respect during the period of the cohabitation, whether he shared with his separated child events and happenings that were significant for the development of his life, whether he asked the child about his studies, his career choices and plans, whether he took an interest in the child during his illness, whether he visited the child, whether he visited the child, whether, in the event of his child's serious illness, he would take care of the child, how he would deal with this issue, when he would request the termination of child support, and when he would plead the lack of merit of the adult child in further education in the proceedings.

9.

In order to make an informed decision in a parent-parent personal injury lawsuit, I consider it indispensable to assess the conduct of both parents, to compare the relationship between the parents and the parent-child, and to examine the process of contact.

As in the *case of liability for damage caused in the exercise of public authority, a special condition for liability in actions for breach of the right of access could be whether the holder of access has unsuccessfully used all family law means to deal with the access problems; if so, the holder of access could bring an action for damages against his or her parent for violation of his or her human dignity.*

If the holder of the right of access has not complied with the rules on access from the time he or she was entitled to access, or has not complied with them himself or herself, or has, for example, engaged in objectionable conduct towards the parent of the person subject to the right of access, this could be assessed against the holder of the right of access.

10.

It is necessary to approach the issue of imputability in family law from the point of view of the duty to cooperate at the level of the principle of the principle of expected conduct, and bearing in mind the above-mentioned specificities of family law relationships, and starting from

Gyula Eörsi's definition,¹⁶ *it is proposed to interpret it in relation to the family as a system and the process of „marital breakdown”.*

In this context, the existence or non-existence of imputability under family law is not determined according to the individual personal qualities, abilities and circumstances of the infringer, nor according to a completely general and abstract standard that is equally binding on all legal entities, but on the basis of the *specific* conduct that can generally be expected in a particular situation: *the stages and milestones in the family life cycle of the family in the dispute, the duties and roles of the parties in the family, the mechanisms of decision-making and money management in the family, the division of labour within the family, the way in which the child is cared for, the rules, customs and rituals of the family in question and the communication between family members, which should be assessed and given greater weight in the fulfilment of the duty of cooperation.*

¹⁶ Gyula EÖRSI: *Law of obligations. General Part.* National Textbook Publisher, 25th edition, unchanged reprint. Budapest, 2010, 279.

Registry number: DEENK/11/2025.PL
Subject: PhD Publication List

Candidate: Szilvia Pál
Doctoral School: Géza Marton Doctoral School of Legal Studies
MTMT ID: 10039778

List of publications related to the dissertation

Articles, studies (5)

- Pál, S.:** Vízlelek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.
Magyar jog. 69 (7-8), 431-442, 2022. ISSN: 0025-0147.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A
- Pál, S.:** Személyiségi jog-e a kapcsolattartási jog?: Az ítélőtáblai és a kúriai gyakorlat kérdései - "a csillagoktól a tengerfenéig".
Családi jog. 19 (3), 19-25, 2021. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
- Pál, S.:** Tisztelt Apám és Anyám!: A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenségének bírói gyakorlata.
Családi jog. 17 (3), 17-24, 2019. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
- Pál, S.:** Tényállások a házassági bontóperben: a sehova kapuja?
Családi jog. 14 (1), 17-23, 2016. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
- Pál, S.:** A kapcsolattartási jog a személyiségi jogok egén - csillag vagy fecske?
Családi jog. 12 (2), 11-17, 2014. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B

List of other publications

Articles, studies (14)

6. **Pál, S.:** Preventive injunctions for violence between relatives in the light of the case law - with particular reference to the examination of the relationship between the parties in the fact-finding phase.
Debreceni jogi műhely. "Accepted by Publisher" (-), [1-17], 2025. EISSN: 1786-5158.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
7. **Pál, S.:** "Megyünk és hallgatunk" - gondolatok a kamaszgyermek meghallgatásáról Deliága Éva: "Ketten háromfelé. Válás gyerekekkel" című könyve kapcsán.
Családi jog. 17 (2), 49-50, 2019. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
8. **Pál, S.:** [Hiszed-e?]: Marie Keenan: A gyermekek szexuális bántalmazása és a katolikus egyház.
Gender, hatalom és szervezeti kultúra.
Családi jog. 15 (4), 49-52, 2017. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
9. **Pál, S.:** Búvárgömb három könyvhöz.
Családi jog. 15 (1), 50-53, 2017. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
10. **Pál, S.:** Homokképvariációk egy családjogi peregyezés utólagos korrekciójára.
Családi jog. 15 (2), 12-18, 2017. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
11. **Pál, S.:** Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.
Családi jog. 14 (4), 22-29, 2016. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
12. **Pál, S.:** A bíróság tájékoztatási kötelezettsége a szülői felügyelet rendezése iránti perben avagy "filmben ülés és szótolás".
Családi jog. 13 (1), 16-23, 2015. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
13. **Pál, S.:** Egy kis apaságtörténet, avagy az apa Édesapa[saga]: recenzió Jørgen Lorentzen: Az apaszerep története Norvégiában 1850-2012 című könyvről.
Családi jog. 13 (2), 60-63, 2015. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B

14. **Pál, S.:** Embermély: gondolatok három könyv kapcsán.
Családi jog. 13 (4), 54-58, 2015. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
15. **Pál, S.:** "Az otthontalanság otthona" - szöféléhők a váltott gyermekelhelyezéséről és a kapcsolattartásról.
Családi jog. 12 (1), 10-18, 2014. ISSN: 1589-7516.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
16. **Pál, S.:** "Felfelé nézz. Ha szárnyad nincs: kapaszkodj!": Szeibert Orsolya: A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében.
Jogtudományi közlöny. 69 (10), 492-494, 2014. ISSN: 0021-7166.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A
17. **Pál, S.:** Csehi Zoltán: A Polgári Törvénykönyv időfogalma és magánjogunk időfelfogása.
Magyar jog. 3, 183-184, 2014. ISSN: 0025-0147.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A
18. Diószeginé Szolyák, E., **Pál, S.:** "Ne a tükröt törd szét, ha bánt az önarckép!": Családjogi szilánkok: gondolatok a távollattással kapcsolatban.
Magyar jog. 4, 237-244, 2012. ISSN: 0025-0147.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A
19. **Pál, S.,** Diószeginé Szolyák, E.: "Viharon túl, szélcsenden innen.": Fodrozódások az állóvízben: gondolatok a gyermektartási kötelezettség tökével való megváltásáról és a megállapodás módosíthatóságáról.
Magyar jog. 12, 752-760, 2012. ISSN: 0025-0147.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A

Conference presentations (3)

20. **Pál, S.:** Mondd, mire való a gyermek érdeke a kapcsolattartás megváltoztatása iránt indított perben?
Jogi tanulmányok. 2018, 509-521, 2018. ISSN: 1417-2488.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: D
21. **Pál, S.:** A történet vége (?!): békítés a házassági bontóperben.
Jogi tanulmányok. 2016, 534-545, 2016. ISSN: 1417-2488.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: D

22. Pál, S.: A kötelemgrasztó házastársi hűségéről családjogon innen és családjogon túl.

Jogi tanulmányok. 2014, 598-608, 2014. ISSN: 1417-2488.

Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: D

By the directives of HAS Committee on Legal and Political Sciences:

Publications in periodicals level „A”: 5, related to the dissertation: 1.

Publications in periodicals level „B”: 14, related to the dissertation: 4.

Publications in periodicals level „D”: 3, related to the dissertation: 0.

The Candidate's publication data submitted to the iDEa Tudóstér have been validated by DEENK on the basis of the Journal Citation Report (Impact Factor) database.

16 January, 2025

